

Lära av erfarenhet:

Sätt att närma sig erfarenhetsdelen i praktikbaserad forskning.¹

Michael Biggs

Sammanfattning

Detta paper handlar om kunskaps- och forskningsmodeller. Det behandlar särskilt implikationerna av den så kallade praktikbaserade forskningen inom konst och design som en metod för eller ett sätt att kommunicera ett erfarenhetsinnehåll. Undersökningen genomförs genom att det sätt på vilket vi använder språkliga argumentations- och kommunikationssätt kontrasteras med de möjligheter som icke-språkliga metoder (mode) tillhandahåller. Tre principiella typer av erfarenhetskunskap identifieras: explicit, underförstådd och utsäglig. Explicit innehåll uttrycks språkligt. Underförstått innehåll har en erfarenhetsmässig komponent som inte effektivt kan uttryckas språkligt. Utsägligt innehåll kan inte uttryckas språkligt. Därför borde man bevisa att praktikbaserad forskning endast kan generera ett utsägligt innehåll för att kunna underbygga argumentet att praktikbaserad forskning nödvändigtvis kräver sätt att argumentera och kommunicera som inte är språkliga. Denna idé förkastas.

En praktikbaserad forskningsontologi introduceras, vilken hävdar att erfarenhetsmässigt styrda forskningsfrågor är kontextuellt beroende, och detta påverkar såväl sådana frågors inramning som undersökningsmetoderna. Slutsatsen är att metodlämpligheten bedöms utifrån den publik för vilken frågorna är värdefulla. Detta får konsekvenser för vilka metodövningar som doktorandutbildningar erbjuder.

1. Orig. *Learning from Experience: Approaches to the experiential component of practice-based research*. Alt. översättning: Bildning genom erfarenhet: Sätt att närma sig praktikorienterad forskning. Bildning passar bättre än lärande eftersom det ligger nära kunskapandets relation till bildskapande. Så som vi till exempel finner det i Kants "inbillningskraft". Men eftersom learning inte konnoterar detta på engelska använder jag här lärande. *Based* ska här inte bara förstås som baserat utan också som orienterad, vilket det vanligen inte konnoterar på svenska. Öa.

Den så kallade praktikbaserade forskningens väsen

Jag kommer att inleda detta paper med två explicita antaganden. Detta har ett antal fördelar. Om du till exempel inte delar dessa antaganden, kan du sluta läsa nu, eller göra dig redo för debatt. Om dessa antaganden är konstituerande för problemet, dvs. att det är nödvändigt att dela dessa antaganden för att kunna känna igen problemet, kan alltså de som inte delar dessa antaganden kanske möjligen känna sig befriade från all plikt att fortsätta. Att göra sådana antaganden explicita, utgör också ett passande tillfälle för kritik.

Mitt första explicita antagande är att praktikbaserad forskning prioriterar en erfarenhetsförmåga som uppkommer genom praktik, framför kognitivt innehåll som uppkommer ur reflektion över praktik. Jag antar att detta är betydelsen av termen ”praktikbaserad forskning”. Alternativa förklaringar av vad praktikbaserad forskning betyder kan lätt degenerera till självklara utsagor. Till exempel att forskning på något sätt framkallas av praktik, eller har konsekvenser för den. Det är något som all aktionsforskning (action research) hävdar. Det är också ytterst få områden där ren forskning är så avskilt från praktikens och erfarenhetens sfär, att den inte kan hitta något användningsområde. Trots allt har avancerade teoretiska studier i fysik praktiska konsekvenser i utvecklingen av datorer, nanoteknologi etc.

Tråkigt nog är även detta ganska basala antagande inadekvat som utgångspunkt betraktat. Eftersom det inom vårt fält finns en avgörande oenighet om vad ”forskning” betyder, kanske mitt första antagande endast tydliggör på vilket sätt forskning modifieras av adjektivet ”praktikbaserad”. Det är inte så lätt som man kan tro att hitta en accepterad definition av forskning. Jag föreslår därför ett indirekt angreppssätt. Våra grundare/upphovsmän, huvudorganet för vårt ämne i Storbritannien, Arts and Humanities Research Board (<http://www.ahrb.ac.uk>), ber sina ansökande att formulera en plan över slutresultatets dissemination². För att vara så inkluderande som möjligt, och för att endast anta så lite som är nödvändigt för min argumentation, blir mitt andra explicita grundantagande att forskning som kan kommuniceras och spridas är att föredra framför forskning som inte kan det. Anledningen till detta är att forskning som kan kommuniceras och spridas kommer att påverka sitt fält mer än forskning som inte kan det. Att forskning ska ha påverkan är något som Storbritanniens Research Assessment Exercise fastställt som viktigt (<http://www.rea.ac.uk>). För att ge ett exempel på vad jag menar, så tycker jag det verkar som att den forskning som bedrivs av en praktiker inom ramen för hans eller hennes egen praktik är av begränsat intresse. Denna forskning är också svåränvändbar för andra praktiker. Å andra sidan kan forskning som utifrån en sådan undersökning drar överförbara slutsatser, öka sannolikheten för att den även blir följdriktig och därmed meningsfullt vidareförmedlad och spridd till andra.

Jag tycker att det senare resultatet är mer önskvärt än det förra. Genom detta andra antagande lämnas möjligheten också öppen för att vara oenig med andra aspekter av AHRB:s definition av vad forskning är.

När vi tittar på den praktikbaserade forskningen så finner vi att dess initiala villkor är att den har en erfarenhetskomponent (*experiential component*) och att denna erfarenhetskomponent bör vara möjlig att kommunicera till andra. Problemets kärna blir synlig genom att frågan ställs på det här sättet. Problemets kärna utgörs av kommunikation av ett erfarenhetsinnehåll (*experiential content*). Detta problem kommer att utgöra fokus för detta paper.

2. Dissemination ska här förstås som det sätt på vilket forskningsresultatet sprids och förmedlas till andra intressenter, dvs. forskningens olika publikationer. Öa

En viktig aspekt som inte bör försummas är anspråket att praktik inte bara är en integrerad del av kommunikationen av resultatet, utan också av forskningsprocessen. Jag tänker då inte på, vilket jag verkligen inte är intresserad av, forskning som begagnar sig av den empiriskt vetenskapliga modellen för att leda experiment, t.ex. med nya material. Jag är intresserad av undersökningar där estetiska omdömen görs i relation till sinnesobjekt. Man skulle kunna hävda att den här processen såväl som att ha en empirisk bas, dvs. som kan granskas experimentellt, faktiskt uppstår genom erfarenheten av att konfronteras med dessa omdömen. Därför blir identifieringen av det initiala problemet såväl som genomförande genom experiment något som uppstår i erfarenhetens domän, snarare än i kognitionens domän.

Om vi tänker på Descartes som sitter ensam på sin kammare och kontemplerar vad som måste finnas, är det inte klart hur mycket av konstens värld som skulle ha framträtt. Konstnärliga undersökningar är inte bara konstnärliga undersökningar av den fysiska naturens väsen. De är också konstnärliga undersökningar av den konstnärliga världen. Nästan all forskning om *materiell kultur* (översättarens kurs) kan förstås på detta sätt. Och det är detta som skiljer den från undersökningar med samma objekt i fysik eller ingenjörsvetenskap. En giltig iakttagelse är därför att frågor rörande erfarenhet uppkommer under själva processen eller som ett resultat av erfarenheten.

I inringandet av detta undersökningsområde har jag föreslagit att erfarenhet kan vara nödvändigt då problemet ska identifieras och specificeras; på något sätt frammanat av en grundlig process, dock inte genom experimentprocessen; och i kommunikations- och disseminationsprocessen. Nästa steg är att bestämma vad erfarenhet betyder. Den första differentieringen är mellan förnimmelserfarenhet (experiential feeling) och innehållserfarenhet³.

Erfarenhetskunskapen⁴

Den erfarenhetsmässiga kunskapen är insvept i den kulturella dimman som härrör ur vår fortsatt rättmätiga beundran för de gamla grekerna. Den antika grekiska filosofin värderade medvetandets liv högre än kroppens. Allt sedan denna tid har erfarenheten varit marginaliserad och blivit betraktad som ofullständig eller sekundär i förhållande till intellektuell verksamhet. Vi finner detta i den cartesianska dualismen, i Lockes föreställning om primära medfödda idéer etc. Det komplexa i att ge en stadig rationell grund till vardagens praktiska handlingar kan illustreras med att det tog Whitehead och Russel 362 tätskrivna sidor fulla av logiska beskrivningar för att demonstrera att $1+1=2$ (Whitehead och Russel 1927: paragraf 54.43). Inte ens för det beviset tog det särskilt lång tid att bli kritiserat (Steiner 1975: 26).

Två nära relaterade frågor skulle jag redan från början vilja skilja på. Den första är distinktionen mellan erfarenhetsförnimmelse och erfarenhetsinnehåll. Den andra är problemet med reflektionen över, eller kommunikationen av, erfarenhetsinnehåll i språkliga eller icke-språkliga uttrycksätt.

Skillnaden mellan förnimmelse och innehåll är, hoppas jag, relativt enkel. Om vi nu är intresserade av den betydelse erfarenheten kan ha för forskning, hoppas jag att vi kan vara överens om att vi ägnar mindre intresse åt erfarenhetens förnimmande, och att den känsla som inbegrips eller är förbunden med en särskild erfarenhet inte får all vår uppmärksamhet. Så kan vi ägna oss desto mer åt erfarenhetens betydelse, erfarenhetsinnehållet och dess eventuella förhållande till innehållet i den gemensamma kontexten. Frågan om huruvida

3. Feeling översätts här med förnimmelse i stället för känsla eftersom det är den vanliga översättningen inom estetiken. Så översätts till exempel också Ryles (som senare i texten kommer att användas) feeling till svenska. Öa.

4. The nature of experiential knowledge. En alternativ översättning är erfarenhetsmässig kunskap. Öa.

man kan reflektera över erfarenhet och i vilken grad antingen reflektion, dvs. kognitivt eller expressivt, dvs. på ett språkligt eller icke språkligt sätt, korrump- perar det erfarenhetsmässiga innehållet, är förstås en nyckelfråga. Att behålla fenomenologisk ”autenticitet” (Heidegger 1999: 186) är enormt svårt och jag har inte intentionen att i detta paper positionera mig i fråga om möjligheten till autenticitet. För tillfället vill jag koncentrera mig på vad som kanske konstituerar erfarenhetsinnehåll och om det finns något här som kan vara relevant för praktikbaserad konst- och designforskning.

Vi kan översätta problemet med erfarenhetsinnehåll till ett representationsproblem. När vi använder begreppen ovan, så tycks vi behandla förnimmelser som representationer av innehåll.

Erfarenhetsförnimmelser har inte samma form som erfarenhetsinnehåll, dvs. upplevelser uppenbarar sig själva som erfarenhetsförnimmelser medan vi reflekterar kognitivt över deras innehåll. Härav mitt anspråk att erfarenhetsförnimmelser representerar ett erfarenhetsinnehåll. Vad gäller vissa erfarenhetsförnimmelser är det faktum att de representerar ett erfarenhetsinnehåll, tämligen trivialt. Det gäller t. ex. smärta. Hursomhelst representerar andra erfarenhetsförnimmelser specifika aspekter av mänsklig erfarenhet, t.ex. den estetiska responsen. Således inbegriper erfarenheten både sinnliga och kognitiva element, även om jag inte menar att kognitiva erfarenhetsmoment nödvändigtvis är synonyma med språklig form.

Om vi återvänder till erfarenhetskunskap som ett representationsproblem, kan vi identifiera ett kännetecken som är tillräckligt viktigt för att bilda underlag för det mest oregleriga problemet för forskning inom detta område. Problemet är att erfarenhetsförnimmelser som representerar ett erfarenhetsinnehåll är något som är privat för den erfaraende individen. Erfarenhet måste uttryckas i första person; ”Jag förnimmer...”. Eftersom de förblir privata erfarenheter, kan de rimligen inte betraktas som forskning eftersom de inte uppfyller kriteriet att forskning bör kunna spridas (antagande nummer 2). Men problemen att identifiera och kommunicera förstapersonerfarenhet till andra och tredje person är notoriskt komplicerat. Wittgenstein attackerade till exempel outtröttligt denna möjlighet i sitt så kallade argument om privata språk (*private language argument*) (Wittgenstein 1953: paragraf 243–315).

Ett sätt på vilket vi kanske kan illustrera detta problem är genom att göra en jämförelse mellan beskrivningen av våra erfarenheter och beskrivningen av våra objekt i världen. En vanlig modell från kommunikationsvetenskapen och lingvistikerna bygger på att semantiska referenser kan etableras genom en ostensionsprocess⁵. Om någon frågar ”vad är en stol” kan vi peka och säga ”det är en stol”. Denna process kallas för en ostensiv definition. Den innehåller tre nyckelkomponenter: det demonstrativa pronomen ”det” ackompanjerat av utpekandegesten, och termen för att definiera, exempelvis ”stol”. Men vi kan endast peka med fingret mot ett fysiskt objekt. När vi lyssnar på musik och någon frågar ”vad är en stor ters?”, hur ska vi analysera svaret ”det är en stor ters”? I det fysiska exemplet formar ”det” tillsammans med utpekandet ett par som ger referens åt det annars obestämda demonstrativa pronominat ”det”. Detta kallas gestuell deixis (jmf Lyons 1977: paragraf 15). Men vi kan inte peka ut den stora tersen. Vi kanske gör någon slags kroppslig gest som till exempel att höja ett finger eller se uppmärksamma ut, men det demonstrativa pronominat ”pekar” endast inom yttrandets kontext, en process som kallas lokutionär deixis. Vi kanske faktiskt inte har något externt fenomen överhuvudtaget. Låt säga att jag

reflekterar över ett minne av ett musikstycke och säger högt ”det var ett vackert stycke”. Hur fungerar det demonstrativa pronominat nu? Vad kan vi säga om hur demonstrativa pronomen är knutna till idén? Ordet ”det” pekar på något sätt mot en tanke, en process kallad kognitiv deixis.

Svagheten med all deiktisk (utpekande) aktivitet är att den inbegriper en särskild semantisk osäkerhet gällande vad som utpekas. Om jag pekar på stolen, syftar jag på stolens form, dess färg dess material, etc.? Det är alltid möjligt att missuppfatta vad någon pekar på (Backer och Hacker 1988: 81). Lokutionär deixis är vagare än gestuell deixis. Att bilda sig en uppfattning om vad som konstituerar en stor ters bara genom att lyssna på ett orkestralt uppförande, är svårare än att lyssna till ett ackord som spelas på ett piano i enskildhet, eftersom det är så många harmonifenomen som uppträder samtidigt. Kognitiv deixis är än mer oklar, även om den är mycket vanlig i vardagliga samtal. Jag förmodar att det beror på något som ”misstrons tillfälliga upphävande” (*”the suspension of disbelief”*), en förtroendeprocess, ett tillfälligt upphävande av semantisk analys.

Men målet med forskning är att inte att vara oklar. Därför ligger identifiering och utpekande av erfarenhetsförnimmelser på möjlighetens marginal. Det återstår att se huruvida utpekade erfarenhetsinnehåll leder saken närmare forskningsämnet eller om det gör det till en än mer avlägsen möjlighet.

Det faktum att erfarenhetsinnehåll representeras av erfarenhetsförnimmelser är faktiskt en fördel. En representation är någon form av översättning där vi frångår vad vi försöker begreppsliggöra och beskriver det på ett alternativt sätt. En landskapsmålning kan till exempel ge oss möjlighet att se samband som kan vara mindre uppenbara när vi konfronteras med det faktiska landskapet. Eftersom vi har accepterat representationens möjlighet, kan vi acceptera alternativa representationer. Därför kan vi måla landskapet, tala om landskapet, skriva poesi om landskapet, etc. I fallet med erfarenhetsinnehåll, skulle andra sorters uttryck eller uppträdande, så som språkliga och icke-språkliga, effektivt kunna representera det. Detta på grund av att förnimmelser representerar ett erfarenhetsinnehåll. Det här är ett viktigt steg eftersom de omedelbara fenomenen visar sig vara ändamålsenliga. Kanske blir vi återigen tvungna att kommunicera vår forskning genom fenomen, men icke desto mindre fokuserar forskningen, vilket är ändamålet snarare än medlen, på erfarenhetsinnehåll. Konklusionen av denna del blir därför att erfarenhetsförnimmelser endast är representationer av vad vi är intresserade av, nämligen erfarenhetsinnehåll. Eftersom erfarenhetsförnimmelser är representationer, kanske vi kan ersätta dem med andra representationer. Detta gör oss fria från kravet att inkludera eller framkalla erfarenhetsförnimmelser i forskning. Nu när praktikens fokus och innehåll har etablerats kommer jag att vända mig till detta innehålls väsen såsom kunskap, och diskutera några olika typer av kunskap sprungen ur praktik. Jag kommer att ta itu med egenskaperna hos detta innehåll som kunskap betraktat och diskutera några olika sorters kunskap som uppkommer i praktiken.

Explicit kunskap, det underförstådda, och det utsägliga

Gilbert Ryle har bidragit med en användbar distinktion till denna diskussion, genom att göra skillnad på praktisk och explicit kunskap (practical and explicit knowledge). Han gör en distinktion mellan veta-hur (knowing-how) och veta-att (knowing-that). Knowing-how är en praktisk förmåga, exempelvis att veta hur man cyklar. Man behöver inte förstå någonting om fysikens teorier som

5. Ostention kommer från latinets ”ostendere” och betyder och översätts vanligen med ”att visa” det vill säga att kommunicera utan att använda ord. Samtidigt betecknar ostensionsprocessen handling som blir berättelse och berättelse blir handling. Öa.

förklarar att cykling är möjligt, för att ha den praktiska förmågan att cykla, eller veta hur man gör det. Detta betyder inte att teorier är irrelevanta eftersom de kan hjälpa till att förklara varför man inte så lätt kan balansera på en cykel när den inte rullar. Hursomhelst är cyklingspraktiken något som inte måste, och kanske inte kan, begreppsliggöras. Beskrivande ord eller teoretiska ord är lika ohjälpsamma.

Ryle pekar ut en särskild relation mellan praktik och teori (Ryle 1949: 30)

Verklig praktik föregår sin teori; metodologier förutsätter en tillämpning av metoder, av den kritiska undersökningen av vilken de är produkter. Med andra ord är ändamålsenlig praktik inte något regelstyrt beteende, på sättet det beskrivits och kritiserats av Wittgenstein, och därför är extraktionen av regler att följa något separat och inte en nödvändig konsekvens av ändamålsenlig praktik.⁶

Men när han säger att ”verklig praktik föregår sin teori”, hävdar han inte att praktik ligger kronologiskt före teori, som sedan följer. Snarare hävdar han att praktik, och särskilt ändamålsenlig, verklig praktik, kan finnas i frånvaro av teori: denna ändamålsenliga praktik är inte beroende av en teori. Alla ändamålsenliga praktiker följs nödvändigtvis inte av teori. Härav påståendet: ”[...] därför är extraktionen av regler att följa något separat och inte en nödvändig konsekvens av ändamålsenlig praktik”.

Därför kan inte Ryles skillnad mellan *knowing-how* och *knowing-that* användas som ett försvar för praktikbaserad eller praktikledd forskning där man kanske önskar att inte bara grunda forskningen i ändamålsenlig praktik utan också hävda att denna praktik är ett nödvändigt preludium för teori. En av orsakerna till att denna övergång från praktik till teori inte alltid kan göras, beror på språkets begränsningar. Språket kan inte uttrycka allt. Det är svårt, om inte omöjligt att förklara för någon som inte kan cykla vad han eller hon måste göra för att bemästra denna praktik. Som Polanyi formulerar det ”vi kan veta mer än det som vi kan tala om” (Polanyi 1983: 8). Man skulle kunna bifoga en praktisk demonstration med språkliga uttryck som ”håll lätt i styret”, etc. Men en lyckad cykeltur är en fråga om att icke-språkligt, eller som Polanyi föredrar att uttrycka det ”för-språkligt” (*pre-linguistically*), och omedvetet koordinera ett antal kroppsliga uttryck. Även om man skulle kunna uttrycka detta språkligt så vore det mer effektivt att bara visa det för någon. Detta ger tre typer av kunskap, som för mig verkar ingå i praktikbaserad forskning: implicit, underförstådd och utsäglig kunskap.

Explicit kunskap kan delas in i två ord, kanske eftersom termen ”explicit” implicerar termen ”språklig”. Jag tror inte vi kan säga att vilken praktisk kunskap som helst också är explicit, men det finns verkligen en diskussion som borde hållas någon annanstans, om huruvida det finns något sådant som ”praktisk kunskap” i motsats till praktiskt resonerande (jmf. Kant, Bourdieu, etc.). Underförstådd kunskap, av den sort som Ryle och Polanyi diskuterar, kan eller kan heller inte göras explicit. Jag kanske känner igen en väns ansikte i en folkmassa, men det finns tillfällen då jag måste göra denna kunskap explicit, till exempel i en beskrivning för polisen. I ett sådant fall kan det vara ändamålsenligt att använda en kombination av att visa och att tala: att rita av ansiktet och säga ”ögonen sitter tätare”. Utsäglig kunskap kan inte göras till ord. Erfarenhetsförnimmelser är utsägliga; men i praktikbaserad forskning koncentrerar vi

oss på erfarenhetsinnehåll, och även om erfarenhetsinnehåll bara representeras av förnimmelser så är det inte en nödvändig konsekvens att praktikbaserad forskning är utsäglig.

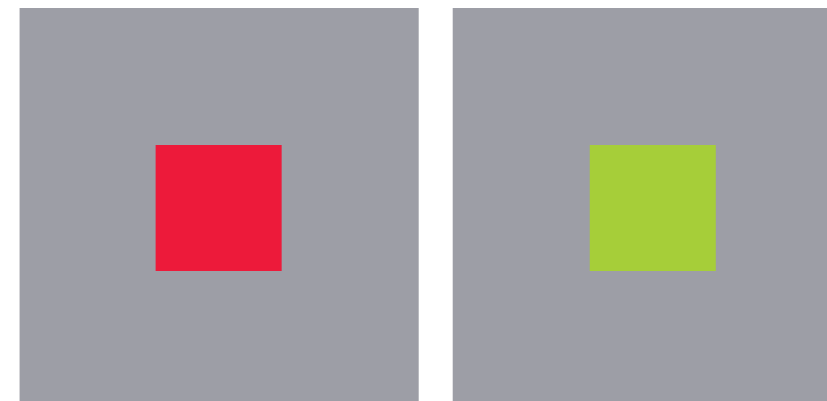
Så här långt har jag hävdat ett antal saker som praktikbaserad forskning inom konst och design ”inte är”. Jag har hävdat att det inte bara är forskning grundad i praktik, att det inte är synonymt med experimentering, eller erfarenhetsmässiga förnimmelser, eller icke-språklig kommunikation, den är inte privat, eller utsäglig, etc.

Jag har hävdat att det inte är den enda forskningen som bygger på praktik, att det varken är synonymt med experimenterande, erfarenhetskänsla, eller icke-språklig kommunikation. Det är ingenting privat, utsägligt, eller dylikt.

Jag kommer nu att ta upp några frågor som för mig tycks inbegripa den praktikbaserade forskningens väsen och som kan bidra till att bygga en ontologi över problemet: om ”vad det är”.

Forskningsfrågor och forskningsreaktioner

Ontologiskt vill jag börja från början, med forskning som ett sätt att besvara eller ge respons på frågor. Vad kännetecknar ett svar på en fråga? I språkfilosofin utgörs den principiella tekniken då man konfronteras med en filosofisk fråga inte av att man försöker svara på den. I stället försöker man undersöka frågan närmare för att se ”vad den betyder”. Om vi anammar denna teknik så kanske vi frågar oss vad som kännetecknar forskningsfrågor inom konsten, och vilken typ av respons vi skulle vara nöjda med. Här har praktiker möjligheten att hävda att praktikbaserade frågor och praktikbaserade svar är kännetecknande. Men låt oss inte dra några förhastade slutsatser. Låt oss erkänna att det finns frågor som följer av praktik: frågor som är sprungna ur, och som en konsekvens av, praktik. Färgteori kanske skulle kunna vara ett sådant område, frågor som den som aldrig intresserat sig för erfarenheter av färg inte kan känna till.

Exempel på simultan kontrast, efter förlaga av Johannes Itten.

Låt oss först fundera på vilket typ av svar som skulle göra oss nöjda. Om vi ställs inför ett exempel där konstnären hävdar att vi kan erfara effekten av samtidig kontrast (*simultaneous contrast*), kan det självklart finnas de som inte upplever den effekten, eller som inte begripit vad det är frågan om och därför inte kan förse sig med det relevanta erfarenhetsinnehållet. Hur ska vår uppmärksamhet riktas på erfarenhetsinnehållet i fråga, och inte på något annat?

6. Efficient practice precedes the theory of it; methodologies presuppose the application of the methods, of the critical investigation of which they are products. I.e. efficient practice is not rulefollowing behaviour, in the sense described and criticised by Wittgenstein, and therefore the extraction of rules to follow is separate and not a necessary consequence of efficient practice.

Detta är det generella ostensiva problem som den praktikbaserade forskningen står inför. Då detta problem lösts och mottagarna (*the audience*) säger ”oh ja, det gör det”, är det då tillräckligt som forskningsresultat?

Att hävda att ”denna färg fysiskt kräver sin motsatta färg” är inte en fråga. ”Varför är det erfarenhetsmässiga innehållet i dessa färgkombinationer en simultan kontrast?” är en fråga. ”Vilka är de villkorliga gränserna?” är också en fråga. Frågor kanske kan skapas från vilket påstående som helst. Några frågor måste ha flera svar, exempelvis, vad är meningen med Hamlet? Vad är konst?, etc. Sådana frågor kan besvaras på många olika sätt och vid olika tider. Vad tyckte t.ex. Shakespeare att meningen med Hamlet var, jämfört med vad Michael tycker att Hamlet handlar om. Om frågan är omöjlig att besvara (eller är omöjlig att få ett koherent svar på), är det inte en forskningsfråga, eftersom syftet med en forskningsfråga är att framkalla ett svar. Vi skulle kunna säga att frågor som inte låter sig besvaras inte får någon tillfredsställande roll för oss (se villkor ovan). Frågor med multipla svar, t.ex. pluralistiska frågor, kanske inte tillfredsställer en särskild person men har kapaciteten att tillfredsställa någon annan. Måttet för framgångsrik forskning kanske just är beroende av hur många människor som är nöjda med svaret. Det betyder att en tolkning av meningen med Hamlet som tillfredsställer mig har mindre betydelse än det svar på frågan om meningen med Hamlet som tillfredsställer alla engelsmän. Denna fråga om genomslagskraft är den huvudkritik som riktas mot den konstnär eller designer som forskar i sitt eget arbete.

Varför tycker vi att forskning som påverkar är bättre än forskning som inte gör det? Jag tror att vi har en implicit idé om forskning som något nyttigt. God forskning genererar svar/lösningar/respons som vi kan dra nytta av. (Var snälla och notera att jag inte har hävdat att den genererar svar som är sanna!). De uppriktade relationer till andra idéer, som kanske gör att andra problem och frågor försvinner. Att reducera summan obesvarade frågor kanske kan anses vara till mänsklighetens gagn. Med andra ord måste praktikbaserade forskningsfrågor ha kapaciteten att generera svar som en användargemenskap, publiken, finner nyttigt. Den behöver göra det på ett sätt som gör att den har någon form av betydelse för idéerna och handlingarna hos denna publik. Att ha betydelse är beroende av att det finns ett övertygande samband mellan frågan och svaret, och detta är metodens funktion. Metod har tilldragit sig stor uppmärksamhet på doktorandutbildningen i Storbritannien. Metodologiska övningar är ett krav från regeringens kvalitetskontrollverksamhet (<http://www.qaa.ac.uk>).

Metodologi och tillfredsställande av mottagare

Metodologi är studiet av metoder. En av de mest kännetecknande egenskaperna för ett doktorsarbete är att det ger explicit övning i forskningsmetoder, dvs. en kurs i metodologi. Forskning per se kännetecknas också av tillämpningen av explicita och lämpliga forskningsmetoder på forskningsfrågor (se AHRE:s definitionen av forskning på <http://www.ahrb.ac.uk>). Studiet av metodologi har dock några särdrag inom konsten, och då särskilt i relation till erfarenhetskunskap.⁷ Forskarutbildning inom naturvetenskapliga ämnen skiljer sig från forskarsutbildning inom konsten.⁸ Naturvetenskaplig forskning bedrivs normalt enligt ett paradigm (med Kuhns begrepp). Ett kuhnskt paradigm är en sammanhängande serie av begrepp och metoder som genomsyrar det vetenskapliga synsättet på forskningsfrågor vid vilken som helst given tidpunkt, t.ex. kvantmekanik. Valet av paradigm är en fråga om effektivitet vid problemlösning.

Modellteorin hävdar att det både är ett tecken på och en kännetecknande egenskap för metoder att de kan giltigförklaras i fråga om deras relativa koherens snarare än i fråga om sin absoluta giltighet.

Inom konsten eftersträvar vi inte någon sådan modell. Vi är mer benägna att beskriva oss som verkande inom ett episteme (enligt Foucaults uppfattning av begreppet). Detta är en ontologi (i dess filosofiska snarare än dess kalkyleringsmässiga betydelse) som vi är begreppsligt oförmögna att undslippa. Det är därför meningslöst att tillämpa ett koherenstest då ingenting inom ett episteme någonsin kommer att vara osammanhängande. En ytterligare konsekvens är att det inte råder företräde för en serie metoder framför andra, eftersom det anses vara en tillgång snarare än en svaghet att hitta en mångfald av lösningar. Se t.ex. de många tolkningarna av Hamlet. Detta skapar svårigheter för dem som önskar erbjuda metodkurser eller ta beslut eller giltigförklara idéer om olika metoders lämplighet. Det betyder dock inte att konsten saknar en beslutsfattande strategi vad det gäller metodologi. Lösningen som jag föreslår på denna svårighet tar sin utgångspunkt i hur språkfilosofin ovan brukade diskutera ”forskningsfrågor och svar”. Som vi har sett är det vanligt i språkfilosofin att man innan man försöker besvara en filosofisk fråga, först analyserar språket och därmed frågans exakta mening och implikationer. Det var Wittgensteins (senare) synpunkt att filosofiska frågor karakteriserades av ett språkmissbruk som avslöjade dem som meningslösa eller obesvarbara. Således identifierade Wittgenstein frågor som filosofiska först om de baserades på ett språkmissbruk, och sedan, eftersom filosofiska frågor antingen var meningslösa eller obesvarbara, var en konsekvens av hans metod att han aldrig erbjöd några svar på filosofiska frågor. För somliga, inklusive Bertrand Russell, var Wittgensteins metod därför otillfredsställande:

Wittgenstein... tycks ha tröttnat på seriöst tänkande och istället uppfunnit en doktrin som gör sådan verksamhet onödig.

(Russell 1985:161).⁹

För andra, dvs. anhängare av språkfilosofin, var metoden tillfredsställande. Genom detta exempel kan vi se att olika svar på samma fråga skänker olika grader av tillfredsställelse för olika publik. Konstens frågor kan ha mer än ett svar: Detta är kanske en karakteristisk skillnad mellan frågor inom konsten och frågor inom vetenskapen. Således måste man inte bara identifiera frågan. Man måste också ha insikt i vilka publiken utgörs av och vilket typ av resultat de förväntar sig och kräver för att bli tillfredsställda. Med denna insikt i grunden kan man börja identifiera en metod som resulterar i ett utfall som tillfredsställer forskningens tilltänkta publik, det vill säga dess mottagare. Till exempel, om publiken inkluderar Bertrand Russell, borde metoden inte vara wittgensteinsk, även om svaret kan vara tillfredsställande för andra i publiken.

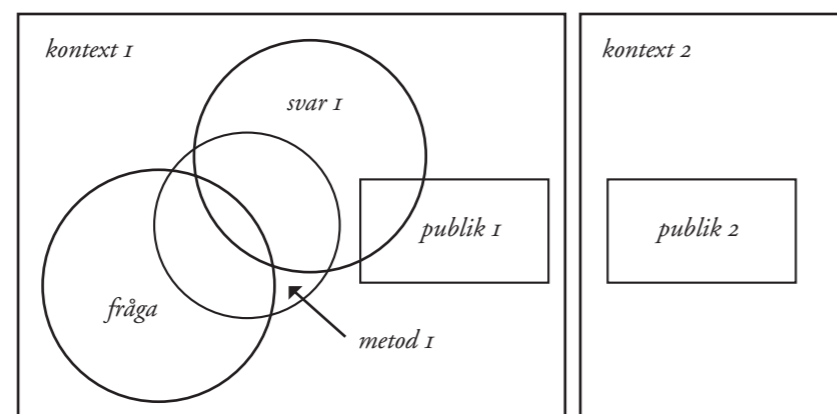
Vi har således en implicit formel där en forskningsfråga kan få ett tillfredsställande utfall för en specifik publik, då en lämplig metod tillämpas. Metoden kommer att betraktas som lämplig om den har förmågan att generera ett utfall som är tillfredsställande för målgruppen. Men det bör inte förbises att dessa utfall inom konsten inte syftar till att ge absoluta svar på faktiska frågor (om det finns sådana). Forskning inom konsten är tolkande och pluralistisk. Detta förstärker mitt tidigare påstående att forskningsutfallen kan vara tillfredsställande för en viss publik men inte nödvändigtvis för andra. Den publik som är nöjd med forskningens utfall delar en kontext med forskaren, inom vilken frågor av

7. I Sverige säger man snarare metodkurser när man menar vad Biggs kallar kurser i metodologi. Detta trots att metodkurser också inbegriper metodologi, det vill säga läran om metoder. Öa.

8. Biggs skriver *Science* som vanligen betecknar naturvetenskap och inte humaniora (humanities alt. arts). Det är dock osäkert huruvida han även inkluderar humaniora i *Science*. Öa.

9. Wittgenstein... seems to have grown tired of serious thinking and to have invented a doctrine which would make such an activity unnecessary (Russell 1985:161).

denna art kan ställas och adekvat besvaras (Biggs 2002a: 21f.) Med hjälp av ett diagram kan vi visa detta:

Det ska noteras att svaret delvis innefattas av frågan. Således finns det tecken i frågan på vad som kan utgöra ett tillfredsställande svar, förutsatt att publiken delar ett intresse för frågan, eller att serien av möjliga/meningsfulla frågor om ämnet tillhör en kontext som delas av både publiken och forskaren. Detta implicerar att forskaren är en potentiell konsument av forskningen, vilket normalt är fallet.

Vad är följderna av detta för de metodkurser som erbjuds? Jag föreslår att slutsatsen är att det inte är möjligt att förse en forskare med en grundläggande verktygslåda med forskningsmetoder. Skälet till att detta inte är möjligt, eller åtminstone svårt, tidskrävande, och därmed ineffektivt; är på grund av mångfalden av svar för olika publik, och iakttagelsen att det inte finns några metoder att föredra framför andra, endast metoder som pragmatiskt prioriteras med hänsyn till kontext och publik. Därmed borde metodkursernas uppgift vara att förse forskaren med verktyg för analysen av förhållandet mellan kontext, fråga, svar och publik, på så sätt att en metod kan testas för sin lämplighet. Det är metodikens uppgift: studiet av metoder bör förse forskaren med en beslutsfattande strategi och inte besvara frågan: "vilken metod skall jag använda?" utan "hur skall vi avgöra vilken metod som är lämplig?" Om fokus i målet för metodkurser ändras enligt detta sätt, ändras likaså innehållet: från diskussion av särskilda metoder, till diskussion av lämplighetsproblemet.

Lämplighetsproblemet borde också vägleda avhandlingens komposition. Frågan om avhandlingens form endast borde inbegripa språkligt innehåll, eller om artefakter också kan läggas fram, eller till och med ersätta ett språkligt innehåll, borde avgöras i förhållande till lämplighet. I nästa sektion föreslår jag därför att man diskuterar avhandlingen i fråga om innehåll snarare än form.

Avhandlingen

Etymologiskt, har ordet avhandling (thesis) intressanta rötter. Det kommer ur den antika grekiskans $\tau\epsilon\sigma\iota\zeta$ som betyder att lägga fram ett påstående. Alltså är det *framläggandet* av ett argument, ett förslag, en försäkran, som är relevant och detta framhäver och betonar avhandlingens retoriska funktionen, snarare än påståendet eller argumentet som den innehåller. Ursprungligen användes ordet i betydelsen sätta ned foten för att stampa eller använda sin hand för att klappa i takt till musik, och därmed beskriva takten eller betoningen i poesi.

Senare, inom logik och retorik, finner vi att det hänvisar till ett påstående som "läggs fram", vilket följaktligen ger det en nödvändigt språklig form. Slutligen, enligt *The Oxford English Dictionary* från 1653, finner vi att det tydligt används i engelskan i samband med universitetsexamina, för att beskriva försvar eller opposition av en avhandling, dvs. argument (innehåll) i en avhandling (form). Precis som med statistik går det att använda ordboksdefinitioner för att bevisa nästan vad som helst. Därför bör vi helt enkelt notera att ordet avhandling har en särskild tillämpning i samband med universitetsexamina, men att denna definition inte uttryckligen fastslår att universitetsexamina enbart måste bestå av det skrivna eller det talade ordet. Jag tycker att det är intressant att ordets ursprungliga tonvikt ligger i praktisk verksamhet, och att det endast i samband med logik och retorik implicerar ett argument. Självklart är en bra universitetsavhandling inte enbart ett fastställande av någonting, den diskuterar också saken, och det är den biten vi intresserar oss för.

En av utmaningarna för den som vill konstruera ett språkligt argument ligger i att finna en gemensam utgångspunkt med publiken från vilken man kan påbörja processen med att resonera och övertyga. Den första delen av vilken skriftlig avhandling som helst är tvungen att etablera en kontext ur vilken forskningsfrågorna uppstår samt där utgångspunkterna som man delar med publiken framgår. Den vanliga kritiken av ett sådant resonemang sker genom att gå tillbaka till denna kontext och dessa utgångspunkter, och utmana dem. Från denna utgångspunkt i den språkbaserade avhandlingen tar man läsaren på en föreskriven resa som via en explicit kedja av resonerande leder till en slutsats. För att kritisera eller motbevisa avhandlingen är det nödvändigt för läsaren att kunna peka ut svagheter eller fel i de grundläggande antagandena.

Om vi jämför denna situation med möjligheterna som står till buds om enbart artefakter används som en icke-språklig motsvarighet till universitetsavhandlingen, kan vi göra följande observationer. Att etablera en kontext eller en gemensam utgångspunkt med publiken kan nödvändiggöra användandet av artefakter vid sidan av den huvudsakliga forskningen. Till exempel kan man presentera en del av en utställning under rubriken "kontext", eller så kan man ha material vid sidan av utställningen i en katalog. Men ovanligt nog behöver detta material inte vara originellt utan bekant: för att etablera gemensamma utgångspunkter. Vidare finns den svåra distinktionen i icke-språkliga termer mellan påstående och argument. I forskning vill vi inte bara göra ett påstående enligt den klassiska grekiskans $\tau\epsilon\sigma\iota\zeta$ betydelse. Vi är angelägna att komma med ett argument. Argument fortskrider enligt en särskild ordning från axiom till konklusion. Ett sådant förlopp blir också nödvändigt för att karakterisera en icke-lingvistisk presentation som ett argument snarare än ett påstående. Argument fortskrider vanligtvis enligt ett om-då-läge till giltiga slutledningar. Detta är villkorligt: om utgångsförhållandena inte accepteras kan inte slutsatsen accepteras. Villkorliga påståenden är kännetecknande för språklig kommunikation och det är svårt att föreställa sig hur dessa skulle kunna etableras icke-språkligt. Därför vill jag hävda att vissa aspekter av avhandlingen kan åstadkommas icke-språkligt genom att konvertera aspekter av den lingvistiska modellen för argumentering till ett icke-språkligt läge. Vissa aspekter förblir dock icke-konverterbara, t.ex. villkorsförhållanden och slutledning.

Det är därför som min nuvarande hållning är att även om jag kan finna argument till fördel för den kombinerade språkliga och icke-språkliga universitetsavhandlingen, kan jag ännu inte försvara idén om en helt icke-språklig fram-

läggande av en avhandling. Detta går hand i hand med mitt argument i en tidigare text att det är en del av forskningens väsen att den är språklig (Biggs 2002a). Vi har inrättat universitetsavhandlingen som ett argument och vissa egenskaper talar för att argument konstrueras mer effektivt om de är språkliga. Därav följer att om konst- och designsektorn skall kunna försvara eller acceptera en uteslutande icke-språkligt presentation, kommer den att behöva definiera forskningens och avhandlingens väsen på ett annorlunda sätt än alla andra discipliner. Även om detta är en möjlighet så förefaller det mig göra disciplinen en otjänst genom att inte längre göra den jämförbar med någon annan akademisk disciplin, vilket är en inbjudan till anklagelsen att den inte borde existera på universiteten. Eftersom jag verkar inom en universitetskontext så är jag mycket mer intresserad av att försvara sättet enligt vilket konst och design har jämförbara egenskaper, vilket gör att de kan bedrivas lika rigoröst som vilken annan disciplin som helst. Jag är därför motvillig att omdefiniera konst och design på sätt som främjar en helt icke-språklig framläggning av en avhandling. Det är viktigare att försöka bedöma vilka möjligheter som redan existerar inom de mer brett erkända kriterierna för godtagbar forskning, och som ger utrymme till icke-språkliga presentationer. Denna roll behöver dessutom försvaras genom att vi inskränker oss till att verkexempel kan lämnas in utöver själva texten. Delar av forskningens innehåll, både i fråga om process och i fråga om kommunikation, utförs icke-språkligt eftersom det finns icke-språkligt innehåll, utsägligt eller underförstått innehåll, som helt enkelt kommer att uteslutas från den forskning som utförs, och vad som är viktigare, kommuniceras, uteslutande på ett icke-språkligt sätt.

Slutsats

Avslutningsvis vill jag sammanfatta de huvudsakliga påståenden som jag gör om den praktikbaserade forskningens väsen inom konst och design. Angående innehållet i den praktikbaserade forskningen har jag hävdad att begreppet gäller både process och kommunikation. Det tycks osannolikt att artefakter kommer att vara av avgörande betydelse för att kommunicera innehåll som inte i sig är utsägliga. Å andra sidan kräver inte utsägligt innehåll nödvändigtvis icke-språklig kommunikation. Därför är inte konst- och designforskning förpliktigad för att kommuniceras på icke-språkliga sätt. Erfarenheter är inte nödvändigtvis utsägliga. Erfarenhetsförnimmelse är utsäglig men erfarenhetsförnimmelse borde inte ligga i huvudsakligt fokus för den praktikbaserade forskningen. Den borde snarare betraktas som att den intar ett representationellt förhållande till erfarenhetsinnehåll. Detta borde vara vårt riktmärke. Påståendet att erfarenhetsinnehåll blott representeras av erfarenhetsförnimmelse ger oss utrymme att representera det på andra sätt, dvs. språkligt, och detta förklarar varför vi kan ha en uteslutande språklig avhandling om erfarenhet. Exempel på detta skulle inkludera alla filosofiska *papers* skrivna om erfarenheten. Frågan om kommunikation via artefakter blir därför en fråga om effektivitet snarare än om nödvändighet.

Ryles distinktion mellan att veta-hur och att veta-det upprättar inte en kategori för praktikbaserad forskning av filosofisk legitimitet, alltså att studera genom att veta-hur, eftersom Ryles argument inte medför någon nödvändig koppling mellan att veta-hur och att veta-det. Jag har också hävdad att den enda delen av Ryle som vi kan använda som ett försvar vore om vi kunde etablera en utsäglig aspekt av att veta-det.

Går vi vidare till metoden har jag hävdad att formulerandet av explicita frågor

implicerar ett språkligt förhållningssätt men inte utesluter underförstått eller utsägligt innehåll. Det verkar tydligt att det finns erfarenhetsfrågor som uppstår ur praktisk erfarenhet, som kan undersökas genom praktik, och som kan demonstreras genom praktik. Man kan finna exempel på det i till exempel Bauhaus. Huruvida en praktisk demonstration uppfyller kriterierna i fråga om utfallet av ett forskningsarbete återstår att diskuteras. När en explicit fråga en gång har identifierats har jag ställt mig kritisk till synsättet inom många doktorandprogram att metodikövning kan inkludera övning i en serie av godtyckliga metoder. Istället har jag argumenterat för att det behövs övning i en strategi för beslutsfattande, eftersom det föreligger ett dynamiskt förhållande mellan kontext, metod, svar och publik. Variationer i hur dessa aspekter ser ut påverkar lämpligheten i metoden, och jag hävdar att metoden bör vara den sista variabeln som fastställs. Det är anledningen till varför upprepande tillämpning av samma metod på en rad olika problem vore ett ogiltigt tillvägagångssätt för forskning inom konst och design. Vad jag förespråkar är en metodikträning som möjliggör beslutsfattande gällande lämpligheten av metoder.

Till sist, i fråga om kommunikation finns det inget i ordet avhandlings (thesis) etymologi som omöjliggör praktikbaserad forskning. Dess fatiska aspekt uppmuntrar snarare ett praktikbaserat förhållningssätt. Den särskilda användningen av begreppet i relation till universitetsavhandlingar förutsätter dock den språkliga formen eftersom det ligger i det akademiska argumentets väsen att frågor såsom kontext och villkorlighet gäller. Jag har dock argumenterat mot att omdefiniera forskning inom vår sektor för att utesluta dessa frågor. Resultatet av detta paper är därför ett försvar av artefaktens roll som en väsentlig del av doktorandstudier, annan forskning samt doktorsavhandlingen. Dock vill jag motsätta mig doktorsavhandlingar som består uteslutande av icke-språkligt innehåll, dvs. av artefakter.

Översättning från engelska av Fredrik Svensk

Tack till Kristoffer Gansing, Jenny Högström och Johan Öberg

Litteraturförteckning*

- Baker, G och Hacker, P, (1988) "*Ostensive Definitions and its ramifications*"
in: Wittgenstein: *Meaning and understanding*. Oxford.
- Biggs, M, "*The Rhetoric of Research*" i: Durling, D, Shackleton, J (utg) *Common Ground. Proceedings of the Design Research Society International Conference at Brunel University*, 111–118, Stoke-on-Trent, 2002.
- Biggs, M. (2002b) "*The role of the artefact in art and design research*"
i *International Journal of Design Sciences and Technology* 10(2), 19–24.
- Bourdieu, P. (1998) *Practical reason, on the theory of action*, Cambridge.
- Descartes, (1972), *Discourse on Method and Meditations*, Harmondsworth.
- Foucault, M (1970), *The Order of Things*, London.
- Heidegger, M. (1999), *Being and Time*. Oxford.
- Itten, J. (1978), *Design and Form: the basic course at the Bauhaus*. Revised edition. London.
- Kant, I. (1993) *Critique of Practical Reason*, London.
- Kuhn, T. (1970), *The Structure of Scientific Revolutions*, Second Edition, enlarged. London.
- Lyons, J. (1977) *Semantics. vol. 2*. Cambridge.
- Pendlebury, M. In: Dancy, J. och Sosa, E. (utg) (1993) *A Companion to Epistemology*, Oxford.
- Plato (1961) "*Phaedo*" i: *Plato, the collected dialogues*. Utg av Huntingdon, W, Cairns, H, Bollingen Series LXXI, New Jersey, Princeton.
- Polanyi, M. (1983) *The Tacit Dimension*. Gloucester, Mass.
- Russel, B. (1985) *My Philosophical Development*. London.
- Ryle, G. (1949), *The Concept of Mind*. London.
- Steiner, M. (1975) *Mathematical Knowledge*, Ithaca.
- Whitehead, A och Russel, B. (1927) *Principia Mathematica, 2 uppl. Vol 1*, Cambridge.
- Wittgenstein, L (1953), *Philosophical Investigations*, Oxford.

* Ett flertal av verken finns i svensk översättning.